

ОЛІФІРЕНКО Єва,

*здобувачка вищої освіти освітнього ступеня
«Магістр» Національного університету
“Чернігівський колегіум” імені Т. Г. Шевченка*

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИКИ

Пріоритетне завдання рідномовної освіти в сучасній початковій школі – формування комунікативної компетентності учнів, яка виявляється в здатності успішно послуговуватися мовою в процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, розв’язання різних навчальних і життєвих мовленнєвих ситуацій. Важливими передумовами реалізації компетентнісного підходу до вивчення граматики української мови в початкових класах є врахування вчителем вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку, рівня розвитку їхньої емоційно-вольової сфери і психічних процесів, а також психолінгвістичних чинників розвитку мовлення учнів – дару слова і мовного чуття.

Ретроспективний аналіз методичної літератури засвідчив, що ще наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. педагоги усвідомлювали важливість комунікативної спрямованості мовної освіти, необхідність засвоєння граматики в тісному зв’язку з розвитком дару слова, чуття мови учнів. К. Ушинський розглядав «дар слова» як «силу, природжену душі людини», що «міцніє й розвивається не інакше, як від вправ» [5, с. 217]. Критикуючи формальний підхід до навчання граматики рідної мови, він стверджував: «Наставник, який хоче розвинути в учневі дар слова, повинен невпинно вправляти цю силу. Найповніше ознайомлення з багатствами народної словесності і найглибше знання граматики хоча й можуть збагатити розум учня, але не розвинути у ньому дар слова, якщо ця душевна сила свого часу була позбавлена достатнього вправляння» [5, с. 217]. С. Русова зазначала, що в навчанні рідної мови мають місце два процеси – знати мову й уміти нею

користуватися, розуміти лексичне значення певних слів і висловів, знати різні форми слова і граматичні конструкції та вміти комунікативно доцільно добирати й уживати їх у власному мовленні. Учена вважала, що найкращим засобом розвитку в дитини дару слова є надання їй можливості «писати про все, що вона хоче, чим цікавиться» [2, с. 213]. У процесі формування комунікативної компетентності дітей дошкільного і молодшого шкільного віку важливе значення С. Русова надавала ознайомленню з українським фольклором, поетичними і художніми творами, розучуванню їх напам'ять та інсценізації, проведенню тематичних і традиційних українських свят, організації уроків-екскурсій та прогулянок тощо.

У 70-х рр. ХХ ст. необхідність розвитку в учнів дару слова, мовного чуття в процесі вивчення граматики рідної мови відстоював В. Сухомлинський. «Безглуздо, потворно зводити, як ми це робимо, вивчення рідної мови до студіювання граматики, – писав він. – Адже дитина розуміє найтонші відтінки рідної мови задовго до того, як вона довідається, що на світі є грамика» [4, с. 340]. Особливе місце в процесі навчання рідної мови він відводив роботі з розкриття «найтонших відтінків» значень окремих слів і висловів, усвідомлення учнями краси та багатства української мови, уточнення їхнього словникового запасу, формування вмінь змістовно, грамотно й образно висловлювати думку як в усній, так і письмовій формах.

У сучасній методиці навчання мови й розвитку мовлення *«дар слова»* розглядається як виняткова, природжена особливість правої півкулі мозку людини на основі властивості їй емоційно-чуттєвої сфери створювати нові образи, які здатні впливати на людську психіку, викликати в неї почуття краси, позитивні емоції та переживання [1, с. 42–43]. Під *«мовним чуттям»* дослідники розуміють інтуїтивне оволодіння закономірностями рідної мови, емоційне узагальнення мовленнєвого досвіду дитини, «неусвідомлюване вміння безпомилково наслідувати норми мовлення, що стосуються словотворення, лексики, стилістики, традиції використання мовних одиниць у мовленні» [3, с. 163]. У

словнику-довіднику з української лінгводидактики (за ред. М. Пентилюк) підкреслюється, що мовне чуття допомагає сприймати чужі й створювати власні висловлювання, «воно пов'язане із внутрішнім програмуванням мовленнєвої діяльності й виявляється в пошуках найбільш точного в певній ситуації оформлення думки та в оцінці відповідності форми висловлювання його змісту» [3, с. 163].

Як зазначають методисти (Бадер В., Сугейко Л., Синиця І., Янко Н. та ін.), «розвиток й удосконалення чуття мови відбувається під впливом навколишнього мовленнєвого середовища і розпочинається у ранньому дитинстві» [6, с. 72]. Більш інтенсивно процес розвитку чуття мови здійснюється протягом усього дошкільного періоду й продовжується під час навчання в початковій школі. Серед чинників, які сприяють розвитку дару слова, чуття мови здобувачів початкової освіти, науковці називають такі: 1) генетичні можливості дитини («вроджені задатки»); 2) поступове засвоєння мовної теорії з опорою на мовленнєвий досвід учнів; 3) практичне вправляння, тобто виконання спеціальних вправ і творчих завдань, читання найкращих зразків поетичних і прозових творів, збагачення словника школярів під час спостереження за явищами природи та ін. [3, с. 163; 6, с. 72–73; 7, с. 46].

Таким чином, розвиток дару слова, чуття мови здобувачів початкової освіти має стати основою для формування в них комунікативної компетентності у процесі вивчення елементів граматики на уроках української мови.

Список використаних джерел:

1. Лопушинський І. П. Лінгводидактичні основи методики роботи над художнім стилем мовлення у 5–7 класах середньої школи: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1996. 236 с.
2. Русова С. Вибрані педагогічні твори: у 2 кн. / за ред. Є. І. Коваленко. Київ: Либідь, 1997. Кн.1. 272 с.